

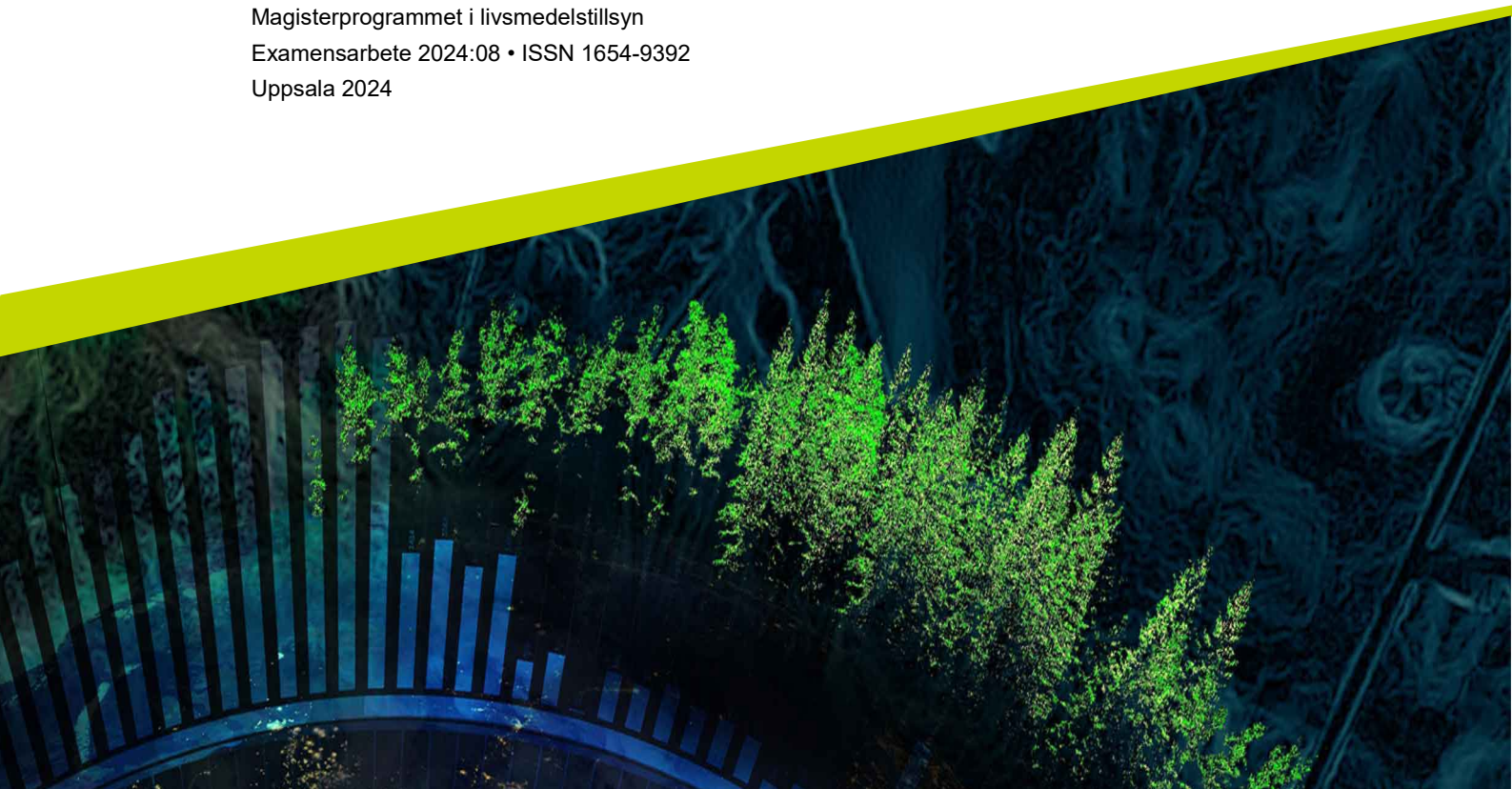

Utmaningar och möjligheter i den kommunala kontrollen av livsmedelsfusk

En intervjustudie

Mikaela Leukhardt

Självständigt arbete i livsmedelsvetenskap • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för energi och teknik
Magisterprogrammet i livsmedelstillsyn
Examensarbete 2024:08 • ISSN 1654-9392
Uppsala 2024

Utmaningar och möjligheter i den kommunala kontrollen av livsmedelsfusk. En intervjustudie

Challenges and possibilities in the municipal control of food fraud. An interview study

Mikaela Leukhardt

Handledare: Ingrid Strid, SLU, institutionen för energi och teknik
Examinator: Mattias Eriksson, SLU, institutionen för energi och teknik

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå (A1E)
Kurstitel: Självständigt arbete inom programmet livsmedelstillsyn
Kurskod: EX1008
Program/utbildning: Magisterprogrammet i livsmedelstillsyn
Kursansvarig inst.: Institutionen för energi och teknik
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2024
Serietitel: Examensarbete (Institutionen för energi och teknik, SLU)
Delnummer i serien: 2024:08
ISSN: 1654-9392

Nyckelord: *livsmedelsfusk, bedrägliga och vilseledande förfaranden*

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för energi och teknik

Sammanfattning

Livsmedelsfusk hotar att äventyra livsmedelssäkerheten men också att skada konsumentens förtroende för livsmedelsindustrin samt den offentliga kontrollen. Ett flertal incidenter under de senaste årtiondena har uppmärksammat livsmedelsfusk både i Sverige men också i andra delar av Europa och i resten av världen. De offentliga kontrollmyndigheterna är enligt lag skyldiga att regelbundet och riskbaserat utföra kontroll i syfte att upptäcka livsmedelsfusk, men i detta avseende har de svenska kontrollmyndigheterna brustit. För att ta reda på vilka utmaningar men också vilka möjligheter som livsmedelsinspektörer på kommunala kontrollmyndigheter möter kopplat till arbetet med kontroll av livsmedelsfusk utfördes denna studie. Semistrukturerade intervjuer användes som metod och totalt intervjuades 16 livsmedelsinspektörer vid 13 kontrollmyndigheter. Under intervjuerna framkom att livsmedelsinspektörerna möter ett flertal utmaningar när det kommer till kontroll av livsmedelsfusk. Arbetet är resurskrävande och fordrar en annan metodik än den traditionella livsmedelskontrollen. För att stärka fuskkontrollen kan det vara värdefullt att engagera omvärlden och lyfta resursfrågan inför kommunala politiker och informera allmänheten i frågor kring livsmedelsfusk. Nätverk och samverkan med andra myndigheter betraktas som viktiga resurser i arbetet men det medför också egna utmaningar. Kommungränser kan försvåra arbetet med kontroll av livsmedelsfusk. Precis som för all livsmedelskontroll är en god kommunikationsförmåga betydelsefull och det kollegiala stödet kan vara särskilt viktigt vid ärenden som rör livsmedelsfusk.

Nyckelord: livsmedelsfusk, bedrägliga och vilseledande förfaranden

Abstract

Food fraud threatens to jeopardize food safety and erode consumer trust in both the food industry and in the public food safety control system. Several incidents over the last few decades have put food fraud in the spotlight in Sweden, other parts of Europe and the rest of the world. The public food safety control system is legally required to practice control against food fraud, but Swedish control authorities have been lacking in this regard. This study was conducted to investigate the challenges and opportunities faced by food safety inspectors at municipal control authorities in relation to food fraud control. The method used was semi-structured interviews, and a total of 16 food safety inspectors from 13 control authorities were interviewed. The interviews revealed a set of challenges that food safety inspectors face. The control demands both resources and methods different from traditional food safety control. To strengthen the control of food fraud, it can be valuable to engage municipal politicians and inform the public on matters regarding food fraud. Networks and united action with other authorities are perceived as important resources in this activity however, they have their own challenges. The borders of municipalities can impede the control of food fraud. Just like all food control, good communication skills are important and the support of colleagues can be particularly valuable in cases regarding food fraud.

Keywords: food fraud, fraudulent and deceptive practices

Innehållsförteckning

1.	Inledning	6
2.	Bakgrund	8
2.1	Livsmedelsfusk.....	8
2.2	Livsmedelsföretagarens skyldigheter.....	10
2.3	Den offentliga kontrollen av livsmedelsfusk.....	11
2.4	Åtgärder vid överträdelser av lagstiftningen	12
2.4.1	Åtalsanmälan	12
2.4.2	Sanktionsavgift	13
2.4.3	Vitesföreläggande.....	13
2.5	Konsekvenser	13
2.6	Var vi står idag	14
3.	Syfte	15
4.	Frågeställningar	16
5.	Metod	17
5.1	Intervjuguide.....	17
5.2	Metodval.....	17
5.3	Urval och rekrytering.....	18
5.4	Studiens deltagare	18
5.5	Ljudupptagning.....	19
5.6	Analys	19
5.7	Etiska överväganden	20
5.8	Narrativ litteraturgenomgång	21
6.	Resultat	22
6.1	Ett utmanande och resurskrävande arbete.....	22
6.1.1	Resurskrävande.....	22
6.1.2	Samverkan mellan myndigheter inte alltid lätt	23
6.1.3	Svårt när kommungränser överskrids.....	24
6.1.4	Ett annat arbetssätt.....	24
6.1.5	Utmaningar med åtalsanmälan.....	25
6.2	Nödvändiga resurser och verktyg för en effektiv kontroll.....	26
6.2.1	Nätverk och samverkan	26

6.2.2	Kollegialt stöd en viktig del	27
6.2.3	God kommunikation viktigt.....	28
6.2.4	Engagera omvärlden	29
7.	Diskussion	32
7.1	Resultatdiskussion	32
7.2	Metoddiskussion	34
8.	Slutsats	35
9.	Populärvetenskaplig sammanfattning	36
10.	Tack	37
11.	Referenser	38
	Bilaga 1. Information till intervjupersoner	42
	Bilaga 2. Rekryteringsbrev	43
	Bilaga 3. Intervjuguide	44

1. Inledning

Incitamenten bakom livsmedelsfusk är ekonomiska men konsekvenserna av dem kan gå ut över huruvida ett livsmedel är säkert eller inte för konsumtion (Spink & Moyer 2011). Livsmedelsfusk hotar även att skada konsumentens förtroende för redligheten i livsmedelskedjan men också för den offentliga kontrollen (Livsmedelsverket 2020). Den potentiella risken med livsmedel som är avsiktligt felmärkta eller ändrade skulle även kunna argumenteras vara större än de risker som associeras med mer traditionella faror som kan äventyra livsmedelssäkerheten. Detta eftersom att de enligt Spink & Moyer (2011) förekommer med okonventionella metoder som är svåra att upptäcka med de verktyg och metoder som vanligtvis används för att identifiera kontaminanter i livsmedel. Dessa okonventionella metoder har uttryckts i bland annat den händelse som uppdagades i Kina år 2008 där melamin hade tillsatts i mjölk för att vid kvalitetsmätningar visa på ett högre proteininnehåll. Följderna av detta blev bland annat njursjukdomar hos cirka 300000 av de spädbarn och småbarn som fått i sig mjölk och modersmjölksersättning där melaminet tillsatts. Det har även rapporterats sex dödsfall kopplat till händelsen (Gossner et al. 2009). Melaminincidenten i Kina går till historien som en händelse vilket uppmärksammade hur förfalskning av livsmedel kan få omfattande globala hälsomässiga och ekonomiska konsekvenser (GMA & A.T. Kearney 2010).

Ett ytterligare uppmärksammat fall av livsmedelsfusk är den så kallade hästköttskandalen där den en irländsk kontrollmyndighet år 2013 upptäckte odeklarerat hästkött i nötköttsprodukter (Food Safety Authority of Ireland u.å. se Brooks, Elliott, Spence, Walsh & Dean 2017). Fler tester genomfördes i 27 EU-länder och det konstaterades att problemet var utbrett inom EU (Europeiska kommissionen 2013). I Sverige uppdagades år 2008 att det förekom nötkött i produkter märkta som renkött där den ansvarige åtalades. År 2016 inleddes en utredning mot två livsmedelsföretag där de misstänktes ha salufört utländskt kött som svenskt. Trots att utredningen lades ner ledde denna händelse till att straff för brott mot livsmedelslagen skärptes (Regeringen 2022). Ett ytterligare exempel på livsmedelsfusk som uppdagats är då ett flertal livsmedelsbutiker i Stockholms län märkte förpackningar med köttfärs med ett felaktigt datum för sista förbrukningsdag. Det var TV-programmet Uppdrag granskning som år 2007 uppmärksammade händelsen (SVT 2012). Förutom kött är ekologiska varor,

olivolja, och skaldjur några exempel på varugrupper där olika typer av livsmedelsfusk har upptäckts (Kwasi Bannor, Arthur, Oppong, & Oppong-Kyeremeh 2023).

En tidigare studentuppsats (Paulsson 2023), där livsmedelsinspektörer vid en enskild kommunal kontrollmyndighet intervjuades, undersökte vilka utmaningar de möter i arbetet med att avslöja bedrägliga och vilseledande förfaranden. Respondenterna i studien redogjorde för hur det saknades tid och resurser för att söka upp oregistrerade verksamheter och att respondenterna saknade enkla kontaktvägar till och stöd från Livsmedelsverket. I samma studie uttryckte deltagarna hur de saknade specifik information för hur en åtalsanmälan ska utformas för att öka chanserna att åtal väcks.

2. Bakgrund

2.1 Livsmedelsfusk

Av artikel 8 i Europaparlamentet och rådets (EG) förordning 178/2002 framgår att ett av livsmedelslagstiftningens syften är att förebygga bedrägliga och vilseledande förfaranden. Bedrägliga och vilseledande förfaranden inbegriper en medveten handling, vilseledande av konsumenter och överträdelse av livsmedelslagstiftningen för finansiell vinning (Liljenstolpe & Bachmann Weiss 2020). Gärningarna innefattar falsk och vilseledande livsmedelsinformation, utbyte, tillsatser, manipulering eller förvrängning av både livsmedel och ingredienser men också av livsmedelsförpackningar (Spink & Moyer 2011, Livsmedelsverket 2024a). Livsmedelsbedrägerier innefattar också handel på eller med den gråa och svarta marknaden (Livsmedelsverket 2024a). Begreppet livsmedelsfusk inkluderar både livsmedelsbrott och andra lagstridiga handlingar som är mindre allvarliga och sanktioneras men även sådant som förblir oupptäckt (Liljenstolpe & Bachmann Weiss 2020).

Det primära syftet med livsmedelsfusk är inte att orsaka skada hos konsumenten (Spink & Moyer 2011, GFSI 2014), men eftersom att den typiska fuskaren drivs av ekonomiska incitament och vill kringgå olika system för kvalitetskontroll finns det risk för att denne inte har tagit hänsyn till eller ens känner till de hälsorisker fusket kan medföra (Moore, Spink & Lipp 2012). Om en gärning är straffbar i enlighet med brottsbalken (1962:700) eller lag (2000:1225) om straff för smuggling döms inte gärningen enligt livsmedelslagen (2006:804). Enligt Livsmedelsverket (2022) kan det gällande livsmedel röra sig om exempelvis oaktsamhet kring samt spridning av gift eller smittämnen. Brottsbalken reglerar exempelvis då någon av oaktsamhet gjort sig skyldig till vållande av annans kroppsskada eller sjukdom (3 kap. 8 §).

För att förklara hur livsmedelsfusk skiljer sig mot andra fenomen som kan äventyra livsmedelssäkerheten har Spink & Moyer (2011) tagit fram en riskmatris, se figur 1. Denna riskmatris visar de bakomliggande motiven och skadeverkan för de olika fenomenen livsmedelskvalitet, livsmedelssäkerhet, livsmedelsfusk och livsmedelsförsvar. Livsmedelsförsvar, direkt översatt från engelskans Food defense, handlar om att skydda mot händelser som avsiktligt orsakar skada för folkhälsan eller ekonomin (USDA u.å.). Matrisen visar på om respektive fenomen

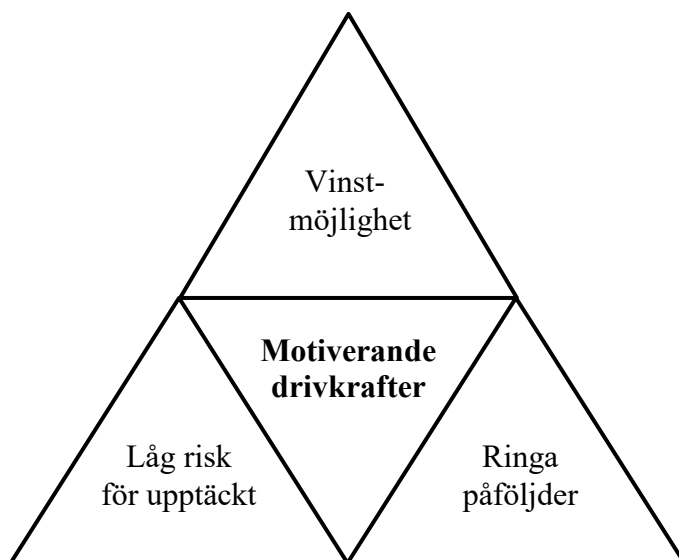
är utförd med avsikt eller inte samt om det leder till ekonomisk vinning, skadar folkhälsan, ekonomin eller utförs i terrorsyfte (Spink & Moyer 2011).

		Handling	
		Oavsiktligt	Avsiktligt
Motivation: ekonomisk vinning	Livsmedelskvalitet	Livsmedelsfuskar	
Skada: folkhälsan, ekonomin eller terror	Livsmedelssäkerhet	Livsmedelsförsvar	

Figur 1. Riskmatrisen för livsmedelsskydd (Bearbetad och översatt efter original av Spink & Moyer 2011)

När det kommer till livsmedelsfuskar behöver fokuset enligt Spink, Ortega, Chen & Wu (2017) skiftas från det traditionella arbetet med interna kontrollprogram och riskvärdering utifrån ett hälsoperspektiv till att arbeta proaktivt och minska sårbarheten. Författarna menar vidare att målet bör vara att i första hand att förebygga livsmedelsbedrägeri istället för att enbart upptäcka det.

Van Ruth, Huisman & Luning (2017) delar in de bakomliggande drivkrafterna för livsmedelsfuskar i kategorierna möjligheter, incitament och kontrollåtgärder. Möjligheter inkluderar både tekniska sådana men också att tillfälle ges för att fuska. Incitamenten kan vara finansiella eller relaterade till kulturella och beteendemässiga aspekter. Kategorin kontrollåtgärder utgörs av hur kontrollåtgärder, tekniska och övervakande, är utformade och hur de påverkar chanserna att komma undan med att fuska. Ett ytterligare sätt att förklara orsakerna bakom livsmedelsfuskar är med hjälp av Food Fraud Triangle (se figur 2) som består av delarna vinstmöjlighet, låg risk för upptäckt och ringa påföljder (Grocery Manufacturers Association (GMA) & A.T. Kearney 2010).

Figur 2. Food fraud triangle, översatt och bearbetad från originalet av Grocery Manufacturers Association (GMA) & A.T Kearney (2010)

2.2 Livsmedelsföretagarens skyldigheter

För att livsmedel ska vara tillåtna att släppas ut på marknaden måste de vara säkra. Detta är ett av livsmedelslagstiftningens allmänna krav (artikel 14 i EG-förordning 178/2002). Livsmedelslagstiftningen finns också för att skydda konsumentens intressen (artikel 1 och 8 i EG-förordning 178/2002) och för att möjliggöra för konsumenten att göra medvetna val (artikel 8 i EG-förordning 178/2002).

Med spårbarhet menas att varje livsmedel eller ämne som kan ingå i livsmedel ska vara möjligt att spåra och följa genom hela livsmedelskedjan, se artikel 3.15 i EG-förordning 178/2002. Samtliga livsmedel i hela livsmedelskedjan ska kunna spåras enligt artikel 18.1 i EG-förordning 178/2002. Livsmedelsföretagare ska på begäran kunna lämna information om varifrån de tagit emot ett livsmedel till kontrollmyndigheter och ha system för att möjliggöra detta. Ett företag som säljer vidare sina produkter till andra företag ska även kunna visa på vem de levererat sina varor till (artikel 18 i EG-förordning 178/2002).

Varje livsmedelsföretagare är också skyldig att tillhandahålla konsumenter obligatorisk information om vad livsmedlet innehåller (artikel 8 i EU-förordning 1169/2011). Obligatorisk livsmedelsinformation innefattar alltid eventuella allergena ämnen som ingår i ett livsmedel (artikel 9 och bilaga II i EU-förordning 1169/2011). Detta gäller oavsett om ett livsmedel är färdigförpackat eller inte. När det kommer till färdigförpackade livsmedel ska dessutom, bland annat, livsmedlets beteckning, ingredienser, ursprungsland eller härkomstplats (med vissa undantag), näringsdeklaration och nettokvantitet tillhandahållas konsumenten (artikel 9 i EU-förordning 1169/2011).

Vid händelse av offentlig kontroll är livsmedelsföretagaren skyldig att samarbeta med livsmedelsinspektören (artikel 15.2 i EU-förordning 2017/625) samt att hjälpa till i den utsträckning som behövs för att kontrollen ska kunna göras (21 § livsmedelslagen).

2.3 Den offentliga kontrollen av livsmedelsfusk

I artikel 1.2 i EU-förordning 2017/625 framgår att den offentliga kontrollen ska verifiera efterlevnaden av sådana bestämmelser som reglerar bland annat konsumentinformation, konsumentskydd och god handelssed. I artikel 14.b.iv. i samma förordning står att bland annat spårbarhet och märkning ska kontrolleras och av artikel 14.e. framgår att dokument som kan vara av betydelse för att kontrollera kraven i artikel 1.2 ska granskas. Även mätningar så som provtagning och analys ska, när det är lämpligt, användas för att kontrollera efterlevnaden av artikel 1.2.

Enligt Livsmedelsverket (2023a) kan spårbarhetskontrollen delas in i en kvalitativ och en kvantitativ del. I den kvalitativa spårbarhetskontrollen kontrolleras i huvudsak olika handelsdokument för att granska ursprung och destination för exempelvis ett livsmedelsparti. Den kvantitativa spårbarhetskontrollen går ut på att verifiera exempelvis mängd och typ av råvara i en livsmedelsprodukt. Detta görs genom mängdbalansräkning eller genom dokumentgranskning (Livsmedelsverket 2023a). I EG-förordning 2017/625 artikel 9.2 framgår att den offentliga kontrollen ska verka för att identifiera eventuella avsiktliga överträdelser som begåtts genom bedrägligt eller vilseledande agerande. Kontrollen ska vara riskbaserad och utföras regelbundet. Detta är ett av de allmänna kraven för offentlig kontroll.

Den kontroll som bedrivs för att avslöja bedrägligt och vilseledande förfarande skiljer sig från den traditionella kontrollen som utgår från ett hygienperspektiv. Kontrollen av fusk handlar om att avslöja medan kontroll utifrån ett hygienperspektiv har livsmedelsföretagarens förebyggande åtgärder för säkra livsmedel i fokus (Livsmedelsverket 2023a). Fuskkontrollen blir mer utredande än den traditionella kontrollen eftersom att den handlar om att hitta överträdelser av lagstiftning som försöker döljas (Regeringen 2022).

Livsmedelsverket har tagit fram en webbaserad utbildning: *Kontroll av bedrägliga och vilseledande ageranden* som riktar sig till kontrollmyndigheter och kontrollorgan. Utbildningen syftar till att ge livsmedelskontrollanter och livsmedelsinspektörer kompetens om livsmedelsfusk och till att öka kunskaperna om den lagstiftning som reglerar denna typ av kontroll. Utbildningen syftar också till att göra kontrollen likriktad (Livsmedelsverket 2024b).

Av de kontrollmyndigheter som ansvarar för kontroll i leden efter primärproduktionen samt dricksvatten utförde 30 procent kontroll som föranleddes av

misstanke om livsmedelsfusk år 2017 (Livsmedelsverket 2018). Samtliga kontrollmyndigheter i Sverige har sedan 2018 varit anslutna till iRASFF¹. Livsmedelsverket är dock den enda myndigheten som kan ta del av meddelanden gällande livsmedelsbedrägerier vilket de sedan skickar vidare till berörda kontrollmyndigheter (Livsmedelsverket 2022).

De flesta av landets kommunala kontrollmyndigheter är små till storleken och har begränsade resurser när det kommer till kompetens och personal. Omsättningen av personal är generellt större på mindre kontrollmyndigheter (Livsmedelsverket 2018). Kontrollmyndigheterna saknar resurser för att bedriva kontroll av bedrägliga och vilseledande förfaranden då detta kräver resurser som de flesta av dem inte har (Livsmedelsverket 2020). År 2018 genomfördes en lagändring i kommunallagen (2017:725) vilket har lett till en ökad avtalssamverkan mellan kommuner (Statskontoret 2023). För mindre kommuner är det positivt ur personalsynpunkt med samverkansavtal med andra kommuner då det gör kontrollmyndigheten mindre sårbar vid personalfrånvaro. År 2022 hade 95 av totalt 246 kommunala kontrollmyndigheter samverkansavtal med andra kommuner. Av de kommunala kontrollmyndigheterna bestod 25 stycken av fler än en kommun år 2022 (Berggrund 2023).

2.4 Åtgärder vid överträdelser av lagstiftningen

Kontrollmyndigheterna har inte mandat att utreda brott som uppdragas vid fuskkontrollen. Vid misstänkt brott ska istället en polisanmälan eller åtalsanmälan upprättas. Sådana anmälningar brukar inte vara den första åtgärden, utan kontrollmyndigheterna beslutar ofta först om ett vitesföreläggande eller en sanktionsavgift (Regeringen 2022).

2.4.1 Åtalsanmälan

Av 13 § livsmedelslagen framgår att kontrollmyndigheten är skyldig att anmäla brott till brottsutredande myndighet, det vill säga polis- eller åklagarmyndigheten. Livsmedelsverket (2021b) beskriver hur en åtalsanmälan bör utformas. Förutom att gärningen ska beskrivas ska åtalsanmälan innehålla det relevanta lagrum som gärningen strider mot. Utöver detta är det viktigt att ta med en riskbeskrivning där det i synnerhet är viktigt att de risker som kan vara förenade med hälsofara beskrivs. Om gärningen inte är förenad med några hälsomässiga risker är det istället viktigt att beskriva syftet med de regler som gärningen strider mot för att visa på varför det är viktigt att dessa efterlevs.

¹ iRASFF är ett system för informationsutbyte gällande hälsorisker relaterade till livsmedelsprodukter (och även foder). Systemet är till för kontrollmyndigheter inom EU-gemenskapen (EU-kommissionen u.å.).

2.4.2 Sanktionsavgift

En åtalsanmälan ska dock inte göras för lagöverträdelser som kan sanktioneras med en avgift (30 § Livsmedelslag). I syfte att få livsmedelsföretagare att rätta sig efter livsmedelslagstiftningen har vissa gärningar som bryter mot livsmedelslagstiftningen avkriminaliserats och kontrollmyndigheten kan istället besluta om sanktionsavgifter (Livsmedelsverket 2021a).

Det är kontrollmyndigheten som prövar om en sanktionsavgift ska tas ut eller inte (30a § Livsmedelslag). Sanktionsavgifter tillfaller staten (30a § Livsmedelslag). Kontrollmyndigheten ska ta ut en sanktionsavgift enligt livsmedelsförordningen (2006:813) 39c § om en verksamhet påbörjas utan att först ha anmälts eller registrerats så som den ska enligt artikel 6.2 i EG-förordning 852/2004. En ansökan om registrering ska innehålla de uppgifter som framgår av 6 § LIVSFS 2022:8.

Sanktionsavgifterna är tänkta att vara ett mer effektivt verktyg för att säkerställa efterlevnaden av livsmedelslagstiftningen då dessa överträdelser av livsmedelslagstiftningen är av låg prioritet hos rättsväsendet och ärendena annars skulle ta lång tid att utreda. Det är även så att kontrollmyndigheter har särskild kunskap om livsmedelslagstiftningen där det hos polis och åklagare kan finnas en kunskapslucka (Livsmedelsverket 2021a). Beslut som fattats med stöd av livsmedelslagstiftningen av en kommunal nämnd kan överklagas hos länsstyrelsen och beslut om sanktionsavgift överklagas till allmän förvaltningsdomstol (31 § livsmedelslag).

2.4.3 Vitesföreläggande

En annan typ av åtgärd som kontrollmyndigheten kan använda sig av är att förena ett föreläggande eller förbud enligt 22 § livsmedelslagen samt artikel 138 i EU-förordning 2017/625 med vite. Detta framgår av 23 § livsmedelslagen. Föreläggande eller förbud förenat med vite syftar till att agera som påtryckning för att få den enskilde att rätta sig efter kontrollmyndighetens beslut (Livsmedelsverket 2021c). Om beslutet inte efterföljs kan en ansökan om att utdöma vitet göras hos domstol. Om detta har gjorts ska inte en åtalsanmälan upprättas, se 30 § livsmedelslagen.

2.5 Konsekvenser

Förutom potentiella hälsofaror leder livsmedelsfusk till en snedvriden konkurrens. När det kommer till livsmedelsfusk i Sverige är det svårt att uppskatta hur mycket det kostar samhället då mörkertalet är stort. En uppskattning, om än osäker och lågt räknad, är att livsmedelsfusk varje år kostar företag någonstans mellan 2,5 och 8,9 miljarder kronor och då är enbart de direkta finansiella förluster inräknade.

Livsmedelsfusket gör också att momsintäkter till staten går förlorade (Livsmedelsverket 2020).

Uppmärksammade skandaler om livsmedelsfusk har påverkat konsumtionsmönster på kort sikt men effekten verkar avta efter hand (Livsmedelsverket 2020). Ett exempel på hur konsumtionen kan påverkas av livsmedelsfusk är hur konsumenter i Tyskland efter den så kallade dioxinskandalen initialt köpte mindre fläsk- och kycklingkött då medierapporteringen var som störst men effekten var inte långvarig och efter hand gick de tyska konsumenterna tillbaka till sina tidigare vanor (Rieger, Kuhlitz & Anders 2016).

2.6 Var vi står idag

För perioden 2020 till 2025 har Livsmedelsverket fått i regeringsuppdrag att utveckla arbetet med att motverka livsmedelsfusk (Regeringen 2019). Livsmedelsverket är en del av EU-nätverket för livsmedelsbedrägerier: The EU Agri-Food Fraud Network (Livsmedelsverket 2024). Nätverket bildades år 2013 och arbetar för att samordna arbetet mot livsmedelsfusk i EU inklusive ett antal europeiska länder utanför unionens gemenskap (Europeiska kommissionen u.å.). Generaldirektoratet för hälsa och livsmedelssäkerhet DG SANTE har påpekat brister i fuskkontrollen så som den ser ut i Sverige idag (Regeringen 2024).

Regeringen tillsatte år 2022 *Utredningen om stärkt offentlig kontroll för att upptäcka och motverka fusk i den jordbruksbaserade livsmedelskedjan* som beräknas vara klar den 30 juni 2024. Utredningen leds av en särskild utredare (Sveriges riksdag 2024). Syftet med utredningen är bland annat att reda ut om en central myndighet ska få ett särskilt och nationellt ansvar för samordning av fuskkontrollen, om myndigheten ska utreda särskilda fuskärenden istället för de operativa kontrollmyndigheterna samt vilka befogenheter myndigheten då behöver tilldelas. Utredaren ska också ge förslag på hur finansieringen av fuskkontrollen ska gå till, ge förslag på hur överlämnande av uppgifter och information myndigheter emellan ska möjliggöras samt lämna förslag på en avskräckande ekonomisk sanktion och befogenheter som myndigheten kan behöva (Regeringen 2022).

3. Syfte

Mot bakgrund av att den offentliga kontrollen brister i kontroll av livsmedelsfusk och att det är utmanande att bedriva en sådan typ av kontroll har denna studie tillkommit. Studien syftar till att öka kunskapen om vad livsmedelsinspektörer ser som utmaningar med att bedriva kontroll av livsmedelsfusk och hur de som bedriver sådan typ av kontroll har hanterat utmaningarna. Att genomföra en studie med deltagare från kontrollmyndigheter av varierande storlek kan bidra till en mer representativ bild av de utmaningar livsmedelsinspektörer i landet möter.

4. Frågeställningar

Vilka utmaningar upplever livsmedelsinspektörer på kommunala kontrollmyndigheter i och kring arbetet med livsmedelsfusk?

Vad anser livsmedelsinspektörer på kommunala kontrollmyndigheter är viktigt för att kunna bedriva kontroll av livsmedelsfusk?

5. Metod

5.1 Intervjuguide

En intervjuguide, se bilaga 3, togs fram med ett antal områden, teman som studenten ville fråga om vid intervjuerna. På varje tema konstruerades frågor att använda som stöd vid intervjuerna. Intervjuguidens teman och frågor konstruerades efter de utmaningar som Liljenstolpe och Bachmann Weiss (2020) berörde i rapporten Livsmedelsfusket omfattning och karaktär samt på Livsmedelsverket kontrollwiki eftersom det ämnar att agera som vägledning i den offentliga kontrollen. Detta i syfte att undersöka vad de som bedriver kontrollerna, livsmedelsinspektörerna, hade att dela med sig av kring ämnet. Intervjuerna utgick från frågeguiden men följdfrågor anpassades efter vad respondenterna svarade och tyckte var viktigt att prata om. Intervjuguiden följer således en semistrukturerad struktur i enlighet med hur Bryman (2018) beskriver semistrukturerade intervjuer.

5.2 Metodval

Fördelarna med att intervjua respondenterna över Zoom istället för att mötas fysiskt är att de begränsningar ett geografiskt avstånd innebär, inte spelar någon roll vid onlineintervjuer. Att använda Zoom är även ekonomiskt, då det inte innebär några resekostnader och respondenterna kan delta där de befinner sig i stunden. Att boka om intervjutider vid exempelvis sjukdom innebär inte några svårigheter. En nackdel med att använda onlineverktyg är att tekniska problem hotar att uppstå som kan störa intervjun (Bryman 2018). I denna studie resulterade detta i att två av deltagarna inte kunde använda sina webbkameror och intervjuerna liknade då en telefonintervju från intervjuarens håll, samtliga respondenter kunde dock se intervjuaren i bild. Enligt Bryman (2018) finns det inte heller något som skulle indikera att det är svårare att skapa tillit mellan intervjuaren och respondenten vid onlineintervjuer jämfört med fysiska intervjuer.

5.3 Urval och rekrytering

Intervjustudiens deltagare rekryterades via e-postadresser från respektive kommuns webbsidor. Totalt skickades e-postmeddelanden (se bilaga 2) ut till 41 kommunala kontrollmyndigheter och kommuner. De e-postadresser som användes för mejlutskicket avgjordes av vad som fanns tillgängligt på de olika kommunernas webbsidor. I vissa fall användes e-postadresser som gick till ett kommunalt kontaktcenter och i andra fall användes e-postadresser som gick till en relevant avdelning eller direkt till en avdelningschef eller livsmedelsinspektör. Rekryteringen av deltagare skedde mellan den 28 mars och den 4 april 2024. Två kommunala kontrollmyndigheter tackade nej till att delta och två personer som var intresserade av att delta avvisades då fler deltagare hade inneburit ett större datamaterial än vad som ansågs rimligt att analysera inom tidsbegränsningen för examensarbetet.

5.4 Studiens deltagare

Totalt deltog 16 livsmedelsinspektörer från 13 olika kommunala kontrollmyndigheter, se tabell 1. Respondenterna hade varierande antal år arbetslivserfarenhet som livsmedelsinspektör och av tabellen framgår arbetslivserfarenhet uppdelat i sex kategorier. Av studiens deltagare var det sex stycken inspektörer som arbetade särskilt med kontroll inriktad på fusk. Respondent C och D är kollegor och intervjuades tillsammans, detsamma gäller för respondenterna E och F. Två ytterligare respondenter arbetar i samma kommun men intervjuades separat, av anonymiserings skull framgår det inte i det skriftliga materialet vilka de är. Två av kontrollmyndigheterna i studien hade ingått samverkansavtal med andra kommuner. Samtliga respondenter hade minst en livsmedelsinspektörskollega på sin arbetsplats.

Tabell 1. Information om studiens deltagare

Respondent	Kommun	Antal år som inspektör	Arbetar särskilt med fuskkontroll
A	14	10-15	Nej
B	13	5-10	Nej
C	12	>25	Ja
D	12	20-25	Ja
E	11	10-15	Nej

Respondent	Kommun	Antal år som inspektör	Arbetar särskilt med fuskkontroll
F	11	10-15	Nej
G	10	5-10	Nej
H	9	5-10	Nej
I	8	10-15	Ja
J	7	15-20	Ja
K	6	5-10	Ja
L	5	<5	Nej
M	4	15-20	Ja
N	3	<5	Nej
O	2	>25	Nej
P	1	<5	Nej

5.5 Ljudupptagning

Intervjuerna hölls digitalt mellan den 9 och den 19 april 2024 med samtal via Zoom och spelades in. Intervjuerna varade mellan 20 och 40 minuter. Intervjuerna utgick från en intervjuguide, se bilaga 3. Efter att transkriberingen var färdig raderades inspelningarna

5.6 Analys

Tematisk analys tillämpades för att bearbeta materialet. Tematisk analys är enligt Braun & Clarke (2006) en process uppdelad i sex steg där det slutliga steget resulterar i teman som besvarar studiens frågeställning.

I det första steget transkriberade ljudupptagningarna med hjälp av online-verktyget Klang ai. Det transkriberade materialet korrigerades manuellt genom att lyssna på inspelningarna och gå igenom det transkriberade textmaterialet. Textmaterialet importerades till ett ordbehandlingsprogram och lästes igenom. På så vis bekantade sig studenten med textmaterialet. Respondenternas namn och arbetsplats ersattes med bokstäver, siffror och tal enligt tabell 2 av anonymiserings-skäl. Namn på kollegor och grannkommuner anonymiserades också.

I det andra steget markerades textstycken som ansågs relevanta för studiens syfte och kondenserades sedan till kortare meningar, meningsbärande enheter, som antecknades i en kolumn bredvid texten. Samtidigt iaktogs mönster i texten som

antecknades som ett initialt förslag till kategorier. När det samtliga textmaterialet hade försetts med meningsbärande enheter skrevs materialet ut i fysisk form. Därefter klipptes samtliga meningsbärande enheter ut för att grupperas under mer övergripande koder.

I det tredje steget grupperades de övergripande koderna med andra, liknande koder och delades därefter in i kategorier.

I det fjärde steget gick studenten igenom samtliga koder och kategorier för att identifiera vilka kategorier som kunde slås ihop och vilka koder som inte passade in med andra koder under en kategori. Dessa koder sorterades således bort.

Kategorierna namngavs och delades in i mer övergripande teman i det femte steget. Totalt identifierades nio kategorier. Dessa kategorier grupperades i två teman.

Det sjätte och sista steget består av att presentera teman och kategorier, att presentera resultatet i studien.

Tabell 2. Exempel på analysprocessen

Citat	Meningskondensering	Kod	Kategori	Tema
<i>“Och att man måste tänka igenom också hur man ska gå tillväga för att kunna, kunna visa på att det är fusk. Att det kanske inte är på riktigt samma sätt som när man själv är ute och bara gör vanliga kontroller. Då blir det lite mer på rutin att man kollar på vad som har varit där innan på det här stället och så. Och att man tänker igenom vilka kontrollområden man ska göra. Här så blir det på lite annorlunda sätt ändå.”</i>	Tänka igenom innan	Andra förberedelser	Ett annat arbetssätt	Ett utmanande och resurskrävande arbete
	Inte rutinmässig kontroll	Kontrollen skiljer sig		
	Kontrollen blir annorlunda			

5.7 Etiska överväganden

För att värna om informationskravet delgavs samtliga deltagare information om syftet för intervjuerna, det vill säga att deras svar skulle komma att användas som grund för analys i detta examensarbete. Deltagarna informerades om att det var frivilligt att delta och att de när som helst kunde välja att avsluta medverkanen i

linje med samtyckeskravet. För att uppfylla konfidentialitetskravet sparades inga uppgifter om namn i det transkriberade materialet och inspelningarna raderades då de hade transkriberats klart. Det verktyg som användes för transkribering, Klang ai, uppfyller kraven för General Data Protection Regulation (GDPR) (Klang.ai 2023). Arbetsplats och information om platser i eller i närheten av den kommun där respondenterna arbetade anonymiserades i det transkriberade materialet. Det transkriberade materialet sparas tills dess att uppsatsen har blivit betygsatt, därefter raderas det.

Inför intervjuerna skickades information till studiedeltagarna via e-post för att informera om konfidentialitet, se bilaga 1. Innan inspelningarna av samtalen började försäkrade sig studenten om att respondenten tagit del av informationen och framförde informationen muntligt vid behov.

5.8 Narrativ litteraturgenomgång

För att ge en översiktlig beskrivning av vad som är känt på området livsmedelsfusk sedan tidigare gjordes en narrativ litteraturgenomgång. Sökningar i databaserna Primo, PubMed och Google Scholar gjordes och sökorden som användes var food fraud samt food safety, och hämtades från en artikel av Kwasi Bannor, R., Arthur, K.K., Oppong, D. & Oppong- Kyeremeh, H. (2023). Flera av de använda källorna valdes ut från referenslistor från andra artiklar och rapporter. Ett flertal rapporter är hämtade från Livsmedelsverkets hemsida liksom texter från Livsmedelsverkets kontrollwiki. Google och Livsmedelsverkets hemsida användes för att söka efter specifika lagtexter.

6. Resultat

Den tematiska analysen resulterade i två teman: *Ett utmanande och resurskrävande arbete* samt *Nödvändiga verktyg och resurser för en effektiv kontroll* med totalt nio ingående kategorier, se Tabell 3.

Tabell 3. Teman och kategorier

Ett utmanande och resurskrävande arbete	Nödvändiga verktyg och resurser för en effektiv kontroll
Resurskrävande	Nätverk och samverkan
Samverkan mellan myndigheter inte alltid lätt	Kollegialt stöd en viktig del
Svårt när kommungränser överskrids	God kommunikation viktigt
Ett annat arbetssätt	Engagera omvärlden
Utmaningar med åtalsanmälan	

6.1 Ett utmanande och resurskrävande arbete

Temat *Ett utmanande och resurskrävande arbete* baseras på hur respondenterna beskriver att det krävs mer resurser än vad många av kontrollmyndigheterna har tillgång till idag och att det i många fall behövs kompetensutveckling och utbildning för att på ett effektivt sätt bedriva kontroll av fusk i större utsträckning.

6.1.1 Resurskrävande

Arbetet med kontroller av fusk beskrivs som resurskrävande och något som i flera fall kräver finansiering utöver vad den planerade kontrollen kan täcka. Det råder enighet om att arbetet kan vara tidskrävande. De ekonomiska möjligheterna att lägga tid och arbetskraft på att kontrollera fusk skiljer sig mellan kommunerna och det beskrivs hur det inte har beaktats hur finansieringen av denna typ av kontroll ska göras.

“Och nu med allt det här som händer i världen och i vår omgivning så har vi tänkt att vi måste börja med, alltså fokus är ju fusk och det svåra med den biten, det är ju att finansieringsdelen. Det har man ju inte tagit, man har inte beaktat den biten, hur finansieringen utav den kontrollen ska ske och vem som betalar det.”

- Respondent M

När det kommer till att utföra kontroll av fusk beskrivs det hur det saknas monetära resurser och arbetstid då denna typ av kontroll i många fall inte kan finansieras av den planerade offentliga kontrollen. Det beskrivs hur denna typ av kontroll innebär mer arbete som det inte finns täckning att ta betalt för.

“Men det handlar ju också om de monetära resurserna. All tillsyn som gör all ordinarie planerad kontroll, som även uppföljningar och allting annat. Det täcks ju av avgifter, men en fuskkontroll innebär ju så mycket mer arbete som det inte finns täckning för att ta betalt för.”

- Respondent F

Vägledning och särskild utbildning och kompetensutveckling fokuserad på fusk är även detta något som saknas, det beskrivs hur det i många fall saknas redskap och metoder för att arbeta med kontroll av fusk.

“Man måste ju blotta sin strupe lite grann när det gäller det här ämnet. För att om man säger som såhär, om man tittar tillbaka så har ju livsmedelsfusk kanske inte varit någonting som har ingått i utbildningen på det sättet. När jag gick och pluggade. Och sen i efterhand så har det tillkommit lite utbildningar från Livsmedelsverket och så där, men inte speciellt mycket. Utan det är mer erfarenheter och vad man har fått till sig under åren. Men vi har ju liksom inte någon egentlig kompetens för att utreda livsmedelsfusk. Eller redskapen heller för det.”

- Respondent E

6.1.2 Samverkan mellan myndigheter inte alltid lätt

Myndighetsgemensam samverkan beskrivs som en viktig resurs i arbetet med kontroll av fusk. Samtidigt kan det innebära utmaningar som delvis bottnar i hur informationsutbyte mellan myndigheter regleras. Sekretesslagstiftningen kan göra att den kommunala kontrollmyndigheten inte kan ta del av sekretessbelagd information som andra myndigheter har om en viss verksamhet. Det beskrivs hur detta är en utmaning vid samverkan med andra myndigheter.

“Det finns svårighet på grund av att regelverket inte är riktigt utformat på det sättet att arbeta. Men vi måste ju börja någon gång någonstans. Och sen är det ju den här andra biten som är ganska svår att knäcka. Det är den här sekretessen av uppgifter som varje myndighet hanterar.”

- Respondent M

Det förklaras också hur det saknas en struktur för utbyte av information mellan andra myndigheter och hur det krävs både engagemang och god vilja för att kunna utbyta information med andra myndigheter.

“[...] tror mycket utbyte av information mellan statlig och kommunal nivå men också mellan kommunerna. Då har vi ingen struktur om jag vill utbyta information med någon kommun. Det är lite baserat på god vilja från de andra att de vill dela med sig.”

- Respondent K

6.1.3 Svårt när kommungränser överskrids

När kontrollen av fusk överskrider den egna kommungränsen kan utmaningar uppstå rörande huruvida andra kommunala kontrollmyndigheter har resurser eller inte för att bistå i ärendet. Detta kan leda till att verksamheter utanför den egna kommungränsen inte blir kontrollerade vid händelsestyrda klagomål om misstänkt fusk då det inte finns resurser för detta.

“Så om jag skulle ringa och be om hjälp med ett ärende, om att vara med över kommungränserna. Då är det inte säkert att de kan hjälpa mig utan den andra kommunen kanske säger att vi inte kan gå ut på en kontroll som är händelsestyrd, som ett klagomål. De kan inte. Så där är också finansieringen det största hindret.”

- Respondent K

Att ta reda på om verksamheter är registrerade eller inte i andra kommuner än den egna vid spårbarhetskontroller beskrivs som ett ibland tidskrävande arbete som skulle underlättas av ett gemensamt, nationellt register för registrerade livsmedelsverksamheter för att inte behöva förlita sig på andra kontrollmyndigheters hjälp med att ta reda på detta.

“Ofta får man ett snabbt svar, men ibland. Det tar lång tid att få svar. Vi måste skicka kontrollrapporten innan vi har hunnit få svar om den här verksamhetsutövaren är registrerad i den kommunen eller inte. Så att ett register och slå upp alla verksamheter som finns registrerade någonstans skulle underlätta en hel del.”

- Respondent A

6.1.4 Ett annat arbetssätt

Att utföra kontroller av fusk beskrivs som att det kräver ett annat arbetssätt som behöver vara mer flexibelt än den planerade kontrollen eftersom inspektören då har mer av en mall att utgå från. Där går det att planera och göra upp en plan som sedan kan följas medan det vid ärenden med misstänkt fusk inte på samma sätt går att

förutsäga vad som kommer att ske. Det beskrivs hur inspektören behöver vara anpassningsbar efter omständigheterna.

“Om man är ute på planerad livsmedelskontroll, då har man nästan en färdig mall. Man har ofta en checklista och har planerat. “Okej, nu vill jag fråga om märkning och granska det. Spårbarhet och granska det.” Sen kanske man kollar på hygien. Man har en plan och så följer man den tills man är klar. Ska man ut och göra en utredning om man har en misstanke. Väldigt konkret. Att någon var felaktigt märkt kanske. Då ska man ha lite bredare perspektiv. Man kan förbereda några frågor men det är ett annat arbetssätt. Du vet inte vad du kommer hitta på plats. Man behöver vara lite mer flexibel och testa sig fram och försöka få så mycket information som möjligt.”

- Respondent K

Vidare redogörs det för hur förberedelserna inför en kontroll av fusk skiljer sig från den planerade kontrollen som har mer av ett hygienperspektiv, eftersom den senare är mer rutinmässig och likartad.

“Och att man måste tänka igenom också hur man ska gå tillväga för att kunna, kunna visa på att det är fusk. Att det kanske inte är på riktigt samma sätt som när man själv är ute och bara gör vanliga kontroller. Då blir det lite mer på rutin att man kollar på vad som har varit där innan på det här stället och så.”

- Respondent J

Det framkommer också att det kräver särskilda egenskaper av livsmedelsinspektören för att kunna bedriva en effektiv kontroll av fusk. Att fortsätta fråga även obekväma frågor och våga vara jobbig och utreda noggrant beskrivs som viktiga drag för en inspektör som arbetar med kontroll av fusk.

“[...] men det krävs ju en viss, att vara fuskinspektör krävs ju en del andra egenskaper kanske. Man måste ju vara oerhört driven och vilja hitta saker. De kommer inte till sig själva, de kommer inte genom tips. Man måste vara nyfiken, man måste ifrågasätta, vända på alla stenar och sen måste man vara lite vågig också kanske och ställa de här obekväma frågorna. Och vara lite jobbig ibland.”

- Respondent C

6.1.5 Utmaningar med åtalsanmälan

Att upprätta åtalsanmälningar vid misstänkt brott avseende fusk beskrivs som en tidskrävande process där förundersökning ofta läggs ner och där anmälan inte leder till åtal. Det betonas att åtalsanmälan ska göras vid misstänkt brott.

“Om man misstänker fusk så ska man åtalsanmäla det. Ibland så kanske det känns lite meningslöst att göra det eftersom det känns som att man lägger väldigt mycket tid på någonting

som bara läggs ner. Det är väl det som är största hindret eller vad man säger. Man känner att man inte riktigt har den tiden att lägga på det och att det sedan inte leder till någonting.”

- Respondent J

Det uttrycks hur åklagarmyndigheten och polisen saknar resurser för att utreda denna typ av ärenden och respondenterna betonar vikten av att fler misstänkta brott anmäls för att komma ur den onda cirkel som Sverige har hamnat i när det gäller att lagföra brott i livsmedelskedjan.

“Sen har det blivit lite av en ond cirkel kan man säga. I och med att vi inte har gjort så många åtalsanmälningar. Så har det inte funnits någon omfattande statistik på livsmedelsbrott heller. Hos åklagarmyndigheten. Det resulterar i att det inte finns så mycket resurser för att utreda. Det är en nedåtgående spiral kan man säga. Nu har vi kommit fram till att vi i betydligt större omfattning ska skicka in åtalsanmälningar.”

- Respondent D

6.2 Nödvändiga resurser och verktyg för en effektiv kontroll

Temat *Nödvändiga verktyg och resurser för en effektiv kontroll* byggs upp av det respondenterna anger är viktigt för att de som livsmedelsinspektörer ska kunna bedriva en effektiv kontroll avseende fusk.

6.2.1 Nätverk och samverkan

Samverkan och nätverk beskrivs som två viktiga delar av att bedriva en effektiv kontroll av fusk. Att samverka med andra myndigheter är ett sätt att på lång sikt förbättra efterlevnaden av lagstiftning. Det beskrivs hur samverkan nödvändigtvis inte leder till att mer fusk uppdagas men att det trots allt har visat sig ge effekt att delta i samordnade kontroller.

“Arbetsmiljöverket är ofta med också. Så det är lite blandat. Men det är ett bra samarbete. Och ofta ger det någonting. Även om det inte är sådana jättebeslag. Eller just att vi är ute och är där på plats. Och det är också en effekt långsiktigt. Och det tycker jag också vi har sett nu de senaste åren. För att fordonskontroller, vi tittar ju mycket på det här med spårbarhet. Det är det vi tittar mest på. Och det har ju blivit mycket bättre att de har med sig fakturor och följesedlar transporterade. Och det har varit sämre tidigare. Så sakta men säkert så blir det bättre.”

- Respondent D

Att samverka med andra myndigheter beskrivs som viktigt i arbetet med att få in oregistrerade verksamheter i den ordinarie livsmedelskontrollen men också att få

bort otillåtna verksamheter som bidrar till en osund konkurrens. Att upprätta ärenden mot en verksamhet från flera olika myndigheter samtidigt beskrivs som verkkningsfullt i fall där verksamheter brister i efterlevnaden av fler lagstiftningsområden än det som reglerar livsmedel.

“Det är inte säkert att vi hittar mer livsmedelsfusk med dem. Men det är ett sätt från liksom vi har sett att det är ett bra sätt att i princip jobba så att företag som inte vill göra rätt, rätta sig för att vi kommer alla myndigheter samtidigt och då skapar vi ärenden mot det här bolaget samtidigt. Och vi vet kanske det bolag från början som typ är jättedåliga ekonomiska resurser eller de ska gå i konkurs eller de har svart arbetskraft och då vill man liksom hantera bolaget i sin helhet, inte bara livsmedelskontrollen och sen så två veckor efter någon annan myndighet utan man vill ju samla krafterna.”

- Respondent K

Att ingå i ett nätverk med andra myndigheter som kan vara tillgängliga och delta i händelsestyrda kontroller av fusk beskrivs även detta som viktigt för att kunna bedriva en effektiv kontroll.

“[...] man behöver ett nätverk som är tajt. Och jag menar tajt och samtidigt tillgänglig. För att visst fusk kan man upptäcka så här, säg idag klockan två och då måste vi agera nu. Om det är viktigt. Och då kan vi inte vänta till en annan myndighet och säga att vi har inga resurser, vi kan inte skicka ut folk. Utan det måste ju finnas någon slags absolut prioritering, men samtidigt så måste man ju vara beredd att det kan hända hur som helst och att folk kan medverka.”

- Respondent M

6.2.2 Kollegialt stöd en viktig del

Det kollegiala stödet beskrevs vara en viktig tillgång vid kontroll av fusk. Att kunna ta med sig en kollega på inspektioner där det föreligger misstanke om fusk ansågs värdefullt då två inspektörer kan observera och se mer. Det beskrivs också hur det underlättar att vara två inspektörer för att kunna diskutera med varandra och fatta välgrundade beslut.

”Och så är det ju jättebra att kunna ta med sig någon ut också så att man kan diskutera med varann så att man inte behöver känna sig ensam i det hela. Det tror jag också är bra när det är just den här typen av ärenden. Att man behöver nästan vara fler för att kunna hålla ögonen öppna och bolla saker.”

- Respondent J

Även vid misstanke om att hotfulla situationer, som beskrevs som sällsynta, kan uppstå kan en medföljande kollega göra att situationen känns säkrare då inspektörerna kan stötta varandra.

“Men det är klart att det skulle kunna vara så. Därför är det nog alltid bra att vara flera, två inspektörer i alla fall vid den typen av kontroll när man misstänker, starkt misstänker livsmedelsfusk. För att ha stöd av varandra. Men som sagt, vi har nog väldigt sällan råkat ut för det.”

- Respondent A

Att ha med sig en kollega att rådfråga och diskutera med anses bringa säkerhet vid inspektioner där det finns misstanke om fusk men också för att diskutera oklarheter.

“Och också även om det inte skulle vara en hotfull situation. Man kanske känner sig tryggare i inspektionen om det är så att man vet att man har stöd. Så att man faktiskt vågar gå och titta i olika utrymmen som kanske personerna inte vill att man tittar i. Så att man har det stödet också. Och om det skulle vara lite oklarheter i hur man ska gå vidare så att man har någon att bolla med. “Hur allvarligt ska vi se på det här?” Lite tänka högt tillsammans så att man är överens.”

- Respondent L

6.2.3 God kommunikation viktigt

Hur inspektören kommunicerar påpekades vara en viktig del av yrket som livsmedelsinspektör generellt men också viktigt i kontrollen av fusk. Att hålla sig lugn, tala respektfullt och vara öppen för vad motparten har att säga beskrivs vara nyckeln till en god kommunikation med verksamhetsutövaren. Både då inspektören behöver ställa kritiska frågor men också för att undvika att stämningen eskalerar och blir hotfull betonas vikten av inspektören som en god kommunikatör som kan behålla lugnet.

“Ja, jag tänker att det där är ju en del av vårt arbete generellt som inspektörer. För det kan ju även vara aktuellt i den planerade kontrollen också. Så det är något vi jobbar på. Och någonstans så handlar det ju alltid om att ha en god ton, bra relationer och behålla lugnet. För vi kommer ju ingenstans med vår kontroll om det urartar. Och det brukar ju vanligtvis fungera bra.“

- Respondent I

Det beskrivs hur det är viktigt att skapa förtroende hos företagaren genom att hålla sig lugn, ställa öppna frågor och hålla en god ton. Förtroendet bidrar till att oklarheter kan redas ut på plats då företagaren blir mer villig att föra samtal med inspektören.

“Vi försöker skapa förtroende ute på plats. Att som inspektör hålla sig lugn även om man känner att jag är på rätt spår och avslöjar någonting. Men försöker få en relation där

verksamhetsutövaren vill prata. Då behöver man hitta någon connection, någonting som gör att samtalet blir lättare. För de företagare som vägrar prata, man kommer ingen vart, då ska man kanske bara skriva hårda beslut eller sanktioner om att inkomma med uppgifter och det blir mycket svårare att veta. Det bästa är ute på plats. Hålla en god ton, hålla sig lugn, ställa öppna frågor och när det är dags, när man har tillräckligt på fötterna, konfrontera företagen.”

- Respondent K

Vikten av att vara tydlig och öppen med vilka åtgärder som kommer att vidtas mot ett företag betonas som viktigt för att undvika att uppröra verksamhetsutövare. Även om beslutet inspektören ska förmedla är besvärligt för företagaren beskriver en del av respondenterna hur det är bäst att tydligt kommunicera detta på plats och inte vänta till efter besöket.

“Ja, det är oerhört viktigt med kommunikationen. Den är A och O på allt. Vi är också väldigt noga med att vi säger rakt ut vad som kommer hända. Nu kommer jag skriva ett vite på 50 000 här och du kommer få det. Jag vill att du skriver under delgivningskvitto. Får vi inget delgivningskvitto och att han har tagit emot beslut, då åker vi ut. [...] Ingen dold agenda. Då blir det ännu mer upprört. Det är väldigt viktigt. Även om det är dåliga besked så vill de ha raka och tydliga besked. Inget dolt som kommer på posten några dagar senare.”

- Respondent C

6.2.4 Engagera omvärlden

Det beskrevs hur allmänheten kan engageras i frågan för att synliggöra fusk i livsmedels-kedjan. Att sprida information om arbetet i syfte att engagera politiker ses som ett verktyg för att möjliggöra finansieringen av kontrollen avseende fusk. Respondenterna redogör för hur allmänheten inte förstått vidden av problemet tidigare.

“Och försöka visa för politikerna. För att det är många. Ett problem är att det är många, nu börjar det ju folk förstår här va. Men många kanske tror att det inte finns fusk här i vår kommun. Men det finns det. Det kan jag säga att det finns. Och det gäller ju att visa då att det finns. [...] Vi har ju också aktivt arbetat utåt till tidningar och sådana. Så fort vi får göra ett stort beslag så ska det ut i tidningarna. Då syns det. Då ser ju politikerna det. De läser ju också tidningar.”

- Respondent C

För att allmänheten ska kunna komma in med relevanta tips om misstänkt fusk till den kommunala kontrollmyndigheten redogörs för hur kommunikation till allmänheten om vad fusk egentligen är och vem som ska kontaktas vid misstanke om att det försiggår.

“Jag tänker att i vissa fall så vet man nog inte ens vilka vi är eller vad vi gör. För bara det här, vi jobbar ju även med andra saker som matförgiftningar och så. Och det hör man ju hur liksom

att det är väldigt vanligt att folk inte vet att vi finns eller vad vi gör överhuvudtaget. Så att jag tror att det är en kommunikation utåt som behövs. Där man belyser och kanske vad är fusk överhuvudtaget för att man ska veta det.”

- Respondent I

För att kunna få in relevanta tips till kontrollmyndigheten kopplat till fusk beskrivs det hur allmänheten kan engageras i frågan och bli medvetna kring problemet, att se på livsmedlen på marknaden på ett mer ifrågasättande vis.

“Om konsumenten också kunde ta på sig livsmedelsfusk-glasögonen ibland och fundera över varför en köttbit är så billig eller varför märkningen ser lite för bra ut för att kanske vara sann eller att man liksom tänker lite mer när man handlar själv. Är det ekologiskt eller att man vågar höra av sig [till kontrollmyndigheten] när man tvivlar på någonting om en produkt man köper.”

-Respondent E

Under analysen observerades ett antal mönster i hur de olika grupperna *Arbetar särskilt med fuskkontroll* och *Arbetar ej särskilt med fuskkontroll* i vissa fall särskilt lyfte olika utmaningar och möjligheter. I några av kategorierna kunde vissa skillnader skönjas i hur dessa utmaningar och möjligheter poängterades som något viktiga eller utmanande, viktiga eller utmanande samt särskilt viktiga eller utmanande. Hur samverkan mellan myndigheter inte alltid är lätt var mer tydligt hos respondenterna som särskilt arbetar med fuskkontroll. Denna grupp upplevde även i större utsträckning utmaningar med åtalsanmälan och svårigheter när kommungränser överskrids. Respondenterna i denna grupp lade även större tonvikt på hur arbetssättet skiljer sig i kontroll av fusk jämfört med mer traditionella kontroller. Det kollegiala stödet lyftes särskilt som en viktig resurs i gruppen som inte särskilt arbetar med kontroll av fusk. Att engagera omvärlden i syfte att effektivisera fuskkontrollen togs i större grad upp som en möjlighet i den grupp som särskilt arbetar med fuskkontroll. Dessa mönster illustreras i tabell 4.

Tabell 4. Observerade mönster i analysen.

+: Något viktigt/utmanande, ++: Viktigt/Utmanande, +++: Särskilt viktigt/utmanande

	Arbetar särskilt med fuskkontroll	Arbetar ej särskilt med fuskkontroll
Samverkan mellan myndigheter inte alltid lätt	++	+
Svårt när kommungränser överskrids	+++	+
Ett annat arbetssätt	+++	++

Utmaningar med åtalsanmälan	+++	++
Kollegialt stöd en viktig del	+	+++
Engagera omvärlden	++	+

7. Diskussion

Studiens resultat visar att livsmedelsinspektörerna i studien upplever utmaningar i att bedriva kontroll av livsmedelsfusk. Utmaningarna består både av att det är en resurskrävande verksamhet samt att den kräver ett annat arbetssätt. Dessutom kan myndighetssamverkan vara utmanande och kommungränser kan ställa till det. Resultatet visar att det finns utmaningar med att åtalsanmäla misstänkt fuskbrott. Det visar också att en del verktyg och resurser är särskilt viktiga för denna typ av kontroll och att stöd av kollegor, god kommunikationsförmåga, att engagera omvärlden och att ha ett fungerande nätverk och samverkan kan vara nyckeln till en effektiv fuskkontroll.

7.1 Resultatdiskussion

Att fuskkontrollen är resurskrävande framgår av respondenternas uttalanden och är något som Livsmedelsverket (2020) tidigare påpekat. Livsmedelsverket (2018) har också lyft hur majoriteten av landets kontrollmyndigheter saknar kompetens och personal för att bedriva en effektiv fuskkontroll vilket också delvis framgår av denna studie. Livsmedelsverket (2024b) har tagit fram en webbaserad utbildning för kontroll av livsmedelsfusk men att döma av en del av respondenternas svar kan en utredning om huruvida utbildningen täcker behovet av fortbildning behöva göras.

Dock ska nämnas att samtliga respondenter i denna studie hade minst en annan livsmedelsinspektör som kollega på sin arbetsplats vilket skulle kunna påverka resultatet jämfört med om livsmedelsinspektörer med ensamt ansvar över livsmedelskontrollen på en myndighet hade deltagit i studien. Att det kollegiala stödet var viktigt lyftes särskilt i gruppen av inspektörer som inte särskilt arbetade med fuskkontroll. Detta skulle kunna bero på att det vid nya situationer blir en trygghet att kunna rådfråga och få stöd av en kollega. Det bör också nämnas att de inspektörer som arbetade särskilt med livsmedelsfusk samtliga hade över fem års arbetslivserfarenhet och flera av dem långt mer än så. Dock låg skillnaderna just mellan de inspektörerna som inte särskilt arbetade med fusk och de som gjorde det, inte mellan grupperna med olika lång arbetslivserfarenhet.

De inspektörer som särskilt arbetar med kontroll av livsmedelsfusk poängterar i större grad att fuskkontrollen kräver ett annat arbetssätt i jämförelse med den

planerade kontrollen. Detta skulle kunna vara för att de i större utsträckning utför sådan kontroll och har mer erfarenhet av båda sätt att arbeta på. Att kontrollen av livsmedelsfusk blir mer utredande och fokuserad på att avslöja har både Regeringen (2019) och Livsmedelsverket (2023a) berört i tidigare rapporter.

Resultatet visar att respondenterna i hög grad är medvetna om fördelarna med att fler åtalsanmälningar görs men delar med sig av de utmaningar som kan vara förenade med att upprätta dessa samt att inspektörerna upplever att det saknas resurser hos polis- och åklagarmyndigheten för att utreda misstänkta fuskbrott. Detta är i linje med vad Livsmedelsverket (2021a) uttryckt tidigare.

Nätverk och samverkan lyfts som en viktig resurs i kontrollen av livsmedelsfusk. Denna studie har inte undersökt huruvida respondenterna anser att en nationell myndighet bör ha särskilt ansvar för att samordna kontrollen av livsmedelsfusk. Tidigare nämnda utredning ska i juni år 2024 presenteras om så bör vara fallet och denna studie visar ytterligare vikten av att frågan utreds. Utredningen ska även undersöka hur informationsutbytet mellan myndigheter ska möjliggöras vilket är en utmaning som respondenterna i denna studie uttryckte som ett hinder i samverkansarbetet som det ser ut idag.

En annan del som respondenterna betonat är hur finansieringen av fuskkontrollen inte har beaktats och att det i flera fall inte finns ekonomiska resurser för att kunna utföra detta. Eftersom att det i EG-förordning 2017/625 artikel 9.2 står att livsmedelskontrollen ska arbeta för att upptäcka livsmedelsfusk och att Sverige brister i detta (Regeringen 2024) är det av stor betydelse att frågan om finansieringen av fuskkontrollen reds ut. Något som framkom under intervjuerna är hur allmänheten och kommunpolitiker kan engageras i frågan och att media kan användas som verktyg för att göra detta. Att undersöka denna möjlighet skulle kunna vara något som kan hjälpa kommunala kontrollmyndigheter att både få skattefinansiering till kontrollen men också till att få in relevanta tips om misstänkt livsmedelsfusk från allmänheten.

Vid tidpunkten då denna uppsats författas har Utredningen om stärkt offentlig kontroll för att upptäcka och motverka fusk i den jordbruksbaserade livsmedelskedjan inte redovisats ännu och beroende på vad den visar kan det bli aktuellt att i framtiden undersöka hur de eventuella ändringar som följer av utredningen upplevs av livsmedelsinspektörer och hur de påverkar arbetet med kontroll av livsmedelsfusk på de kommunala kontrollmyndigheterna. Livsmedelsverkets regeringsuppdrag med att stärka kontrollen av fusk i livsmedelskedjan pågår fortfarande och att utvärdera vilka effekter detta kommer ha för landets kommunala kontrollmyndigheter skulle även kunna vara intressant att undersöka.

7.2 Metoddiskussion

Den kvalitativa intervjun är mer flexibel än den kvantitativa och tillåter intervjuaren att ställa mer generella frågor. Detta blir ett sätt att låta respondenten styra intervjun mer och möjliggör att få svar på vad denne anser vara av vikt att prata om (Bryman 2018). Semistrukturerade intervjuer valdes som datainsamlingsmetod för de aktuella frågeställningarna då det öppnar upp för livsmedelsinspektörerna att dela med sig av sådant som intervjuaren inte har tänkt på då frågorna utformades. För att forskaren inte ska påverka respondentens svar är det viktigt att denne reagerar neutralt på de svar som ges och inte svarar gillande eller fördömande på vad den som blir intervjuad säger (Bryman 2018). Detta är något studenten var införstådd med då intervjuerna genomfördes men det kunde ganska snabbt konstateras att detta är en utmaning för någon som inte är van att leda intervjuer.

För att lyckas som intervjuare finns en rad egenskaper som anses nödvändiga att besitta (Kvale 1996 se Bryman 2018). Det krävs både öppenhet och flexibilitet av den som håller intervjun för att kunna uppmärksamma vad respondenten ser som viktigt samtidigt som intervjuaren behöver styra intervjun för att få svar på det denne vill undersöka. Under intervjuerna strävade studenten efter att hitta en balans mellan flexibilitet och styrning.

Ett steg av den tematiska analysen enligt Braun & Clarke (2006) är att forskaren bekantar sig med materialet. Om transkribering utförs manuellt blir detta en naturlig del i detta. Tematisk analys kräver inte samma detaljrikedom på det transkriberade materialet och det finns inte en exakt beskrivning för hur noggrant samtalen ska återges i text. Braun & Clarke (2006) menar vidare att om forskaren själv inte transkriberat materialet behöver detta vägas upp genom att noggrant läsa igenom det och jämföra med ljudinspelningarna vilket också gjordes i denna studie.

En pilotstudie är av flera anledningar en god idé att använda sig av enligt Bryman (2018), detta var inget som genomfördes då rekryteringen av deltagarna och intervjuerna ägde rum med relativt kort varsel och önskat antal deltagare inte var uppnått ännu då intervjuerna påbörjades. Det rådde osäkerhet kring huruvida ett tillräckligt antal deltagare skulle vara villiga att delta då detta är svårt att veta i förväg.

I syfte att säkerställa trovärdighet för resultaten i denna studie skulle respondentvalidering kunnat genomföras. Respondentvalideringen skulle då innebära att deltagarna i studien exempelvis fått en redogörelse över vad de sagt under intervjun och vad forskaren har observerat. På så vis kan forskaren få det bekräftat att resultatet stämmer överens med vad respondenterna upplever (Bryman 2018). För att en kvalitativ studiens resultat ska vara pålitligt krävs en detaljerad beskriven process av samtliga faser i studien (Bryman 2018) vilket författaren till denna uppsats haft för avsikt att göra.

8. Slutsats

Av denna studie framgår att livsmedelsinspektörerna på de aktuella kommunala kontrollmyndigheterna möter en rad utmaningar kopplat till arbetet med kontroll av livsmedelsfusk. Det är resurskrävande och fordrar ett arbetssätt som skiljer sig från den traditionella kontrollen. Att lyfta resursfrågan för kommunala politiker och engagera allmänheten i frågor som rör livsmedelsfusk skulle kunna bidra till att stärka fuskkontrollen med nödvändig finansiering men också välgrundade tips från allmänheten. Nätverk och samverkan med andra myndigheter ses som en viktig resurs i arbetet men samtidigt kan samverkan komma med utmaningar i sig. Att kommungränserna kan ställa till det är ytterligare en aspekt som kommer med svårigheter i arbetet. Precis som i all livsmedelskontroll lyfts en god kommunikationsförmåga som viktigt och det kollegiala stödet kan även detta vara betydelsefullt när det kommer till att bedriva kontroll av livsmedelsfusk. Resultatet av studien lyfter vikten av den utredning som en särskild utredare i uppdrag av regeringen ska presentera i juni 2024.

9. Populärvetenskaplig sammanfattning

Du kanske har sett inslag i nyhetsrapporteringen om att hästkött förekommit i köttprodukter där det inte ska finnas eller att matbutiker märker om förpackningar med köttfärs och på så sätt lurar konsumenten att köpa mat som egentligen inte får säljas? Detta är exempel på livsmedelsfusk och det är inte bara köttvaror som är drabbade utan även en rad andra livsmedel som exempelvis olivolja och ekologiska varor. Det främsta syftet med livsmedelsfusk är ekonomisk vinning. Livsmedelsfusk kan i värsta fall skada människors hälsa, men det hotar också att skada förtroendet för både livsmedelsindustrin och för de som ska se till att lagar och regler följs, alltså livsmedelsinspektörerna. I Sverige brister dessutom kontrollmyndigheterna när det kommer till att utföra kontroller av livsmedelsfusk. Att utföra denna typ av kontroll kräver resurser som inte alltid finns. För att ta reda på vilka utmaningar som livsmedelsinspektörer på kommunala kontrollmyndigheter stöter på gjordes denna studie där information inhämtades med hjälp av semistrukturerade intervjuer. Under intervjuerna kom det fram att arbetet med att upptäcka livsmedelsfusk är resurskrävande och utmanande eftersom det bland annat krävs ett annat arbetssätt och att kommungränser ställer till det ibland. En rad verktyg för att kunna genomföra en effektiv fuskkontroll identifierades också och vikten av ett väl-fungerande nätverk och samverkan med andra myndigheter betonades. Utöver detta lyftes att engagera omvärlden, politiker och allmänheten, som ett verktyg att använda sig av både för att möjliggöra finansiering via skattemedel men också för att kunna få in relevanta tips från allmänheten.

10. Tack

Jag vill börja med att rikta ett stort tack till de livsmedelsinspektörer som ställt upp på intervjuer och möjliggjort denna studie. Tack för att ni tog er tid och för allt intressant ni delat med er av! Jag vill också tacka min handledare Ingrid Strid som väglett arbetet med uppsatsen och kommit med värdefull återkoppling och goda idéer! Tack också till mina eminenta föräldrar Marianne och Martin som korrekturläst uppsatsen och till min fästman Thomas för ständig stöttning.

11. Referenser

- Berggrund, L. (2023). *Sveriges livsmedelskontroll 2022*. (Rapport 9 2023). Livsmedelsverket.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), s. 77-101.
<http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brooks, S., Elliott, C.T., Spence, M., Walsh, C. & Dean, M. (2013). Four years post-horsegate: an update of measures and actions put in place following the horsemeat incident of 2013. *Science of Food*. (1)1. Art. nr. 5.
<https://doi.org/doi:10.1038/s41538-017-0007-z>
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (3 uppl.). Liber.
- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) 178/2002 av den 28 januari 2002 om allmänna principer och krav för livsmedelslagstiftning, om inrättande av Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet och om förfaranden i frågor som gäller livsmedelssäkerhet*. (EGT L 31, 1.2.2002, s. 1).
<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2002/178/oj/swe>
- Europaparlamentets och rådets förordning (EG) 852/2004 av den 29 april 2004 om livsmedelshygien*. (EUT L 139, 30.4.2004, s. 1)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0852>
- Europaparlamentet och rådets förordning (EU) nr 1169/2011 av den 25 oktober 2011 om tillhandahållande av livsmedelsinformation till konsumenterna*. (EUT L 304, 22.11.2011, s. 18)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sv/TXT/?uri=CELEX%3A32011R1169>
- Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/625 av den 15 mars 2017 om offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet för att säkerställa tillämpningen av livsmedels- och foderlagstiftningen och av bestämmelser om djurs hälsa och djurskydd, växtskydd och växtskyddsmedel*. (EUT L 95, 7.4.2017, s. 1)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=CELEX%3A32017R0625>
- Europeiska kommissionen (u.å.). *The EU Agri-Food Fraud Network*.
https://food.ec.europa.eu/safety/eu-agri-food-fraud-network_en [2024-05-14]
- Europeiska kommissionen (u.å.). *Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF)*

- https://food.ec.europa.eu/safety/rasff_en
- Europeiska kommissionen (2013). *Commission publishes European test results on horse DNA and Phenylbutazone: no food safety issues but tougher penalties to apply in the future to fraudulent labelling.*
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_13_331 [2024-05-13]
- Grocery Manufacturers Association (GMA) & A.T. Kearney (2010). *Consumer product fraud: deterrence and detection.*
<https://studylib.net/doc/11917504/consumer-product-fraud--deterrence-and-detection-strength> [2024-05-10]
- Gossner, C. M-E., Schlundt, J., Embarek, P. B, Hird, S., Lo-Fo-Wong, D., Ocampo Beltran, J.J., Teoh, K.N. & Tritscher, A. (2009). The Melamine Incident: Implications for International Food and Feed Safety. *Environmental Health Perspectives*. 117 (12), s. 1803–1808.
<https://doi.org/10.1289/ehp.0900949>
- GFSI (2014). *GFSI position on mitigating the public health risk of food fraud.*
Klang ai. *Säkerhet för alla dina behov.* <https://klang.ai/security/> [2024-05-16]
- Kwasi Bannor, R., Arthur, K.K., Oppong, D. & Oppong-Kyeremeh, H. (2023). A comprehensive systematic review and bibliometric analysis of food fraud from a global perspective. *Journal of agriculture and food research*, 14, 100686.
<https://doi.org/10.1016/j.jafr.2023.100686>
- Liljenstolpe, C. & Bachmann Weiss, M. (2020). *Livsmedelsfuskets omfattning och karaktär.* (Rapport 2 2020). Livsmedelsverket.
- LIVSFS 2022:8. Livsmedelsverkets föreskrifter om registrering och godkännande Livsmedelsverket (2024a). *Livsmedelsbedrägerier.*
<https://www.livsmedelsverket.se/foretagande-regler-kontroll/sa-kontrolleras-ditt-foretag/livsmedelsfusk> [2024-05-10]
- Livsmedelsverket (2023a). *Kontroll av information och märkning.*
<https://kontrollwiki.livsmedelsverket.se/artikel/57/kontroll-av-information-och-markning> [2024-05-09]
- Livsmedelsverket (2024b). *Kurskatalog Utbildningsportalen.*
<https://www.livsmedelsverket.se/om-oss/kurser-och-seminarier/kurskatalog> [2024-06-01]
- Livsmedelsverket (2021a). *Sanktionsavgifter*
<https://kontrollwiki.livsmedelsverket.se/artikel/474/sanktionsavgifter> [2024-05-10]
- Livsmedelsverket (2018). *Sveriges livsmedelskontroll 2017.* (Rapport 18 2018)
- Livsmedelsverket (2021b). *Utformningen av en anmälan.*
<https://kontrollwiki.livsmedelsverket.se/artikel/312/utformningen-av-en-anmalan> [2024-05-10]
- Livsmedelsverket (2021c). *Vite.*
<https://kontrollwiki.livsmedelsverket.se/artikel/308/vite> [2024-05-25]

- Livsmedelsverket (2022). *Vad är ett brott mot livsmedelslagstiftningen?*
<https://kontrollwiki.livsmedelsverket.se/artikel/310/vad-ar-ett-brott-mot-livsmedelslagstiftningen-> [2024-05-23]
- Moore, J.C., Spink, J. & Lipp, M. (2012). *Development and Application of a Database of Food Ingredient Fraud and Economically Motivated Adulteration from 1980 to 2010*. *Journal of Food Science*. 77(4), s. 118-126.
<https://doi.org/10.1111/j.1750-3841.2012.02657.x>
- Paulsson, M. (2023). *Att se det som inte ska synas*. (Examensarbete 2023:04).
 Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för energi och teknik/Magisterprogrammet i livsmedelstillsyn.
<https://stud.epsilon.slu.se/18891/>
- Regeringen (2022). *Stärkt offentlig kontroll för att upptäcka och motverka fusk i den jordbruksbaserade livsmedelskedjan*. (Dir. 2022:99).
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2022/07/dir.-202299>
- Regeringen (2019). *Uppdrag att genomföra åtgärder under 2020–2025 inom ramen för livsmedelsstrategin*. (Dnr: N2019/03245/DL)
<https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2019/12/uppdrag-till-livsmedelsverket-att-genomfora-atgarder-under-20202025-inom-ramen-for-livsmedelsstrategin/>
- Rieger, J., Kuhlitz, C. & Anders, S. (2016). *Food scandals, media attention and habit persistence among desensitised meat consumers*. *Food policy*, 64, 82–92.
<https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2016.09.005>
- SFS 2006:804. Livsmedelslag. Landsbygds- och infrastrukturdepartementet RSL
 SFS 2006:813. Livsmedelsförordning. Landsbygds- och infrastrukturdepartementet RSL
- Spink, J. & Moyer, D. (2011). *Defining the Public Health Threat of Food Fraud*, *Journal of Food Science*. 76(9), s. 157-163. <https://doi.org/10.1111/j.1750-3841.2011.02417.x>
- Spink, J., Ortega, D. L., Chen, C., & Wu, F. (2017). *Food fraud prevention shifts the food risk focus to vulnerability*. *Trends in Food Science & Technology*, 62, s. 215-220. <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2017.02.012>
- Statskontoret (2023). *Hand i hand - en analys av kommunal samverkan*.
<https://www.statskontoret.se/publicerat/publikationer/publikationer-2023/hand-i-hand--en-analys-av-kommunal-samverkan/> [2024-05-14]
- Sveriges riksdag (2024). *Utredningen om stärkt offentlig kontroll för att upptäcka och motverka fusk i den jordbruksbaserade livsmedelskedjan (N 2022:05)*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/kommitteberattelse/utredningen-om-starkt-offentlig-kontroll-for-att_hab2n05/ [2024-05-12]
- USDA (u.å.). *Food Defense*.

<https://www.fsis.usda.gov/food-safety/food-defense-and-emergency-response/food-defense> [2024-05-24]

van Ruth, S. M., Huisman, W. & Luning, P. A. (2017) Food fraud vulnerability and its key factors. (2017). *Trends in Food Science & Technology*. 67, s. 70-75.
<https://doi.org/10.1016/j.tifs.2017.06.017>

Bilaga 1. Information till intervjupersoner

Information till intervjupersoner

Det är frivilligt att delta och du har när som helst rätt att avbryta intervjun utan att ange någon orsak. Personuppgifter och information om vilken kommun du är anställd på kommer att anonymiseras i uppsatsen. All personlig information som framkommer i uppsatsen kommer att hanteras konfidentiellt.

Intervjuerna spelas in för att sedan kunna överföras till text. Inspelningarna kommer enbart att användas i denna studie och i syfte att fungera som underlag för analysen. Inspelningarna kommer att raderas då de är överförda i textformat. Den färdiga uppsatsen kommer att publiceras öppet i Epsilons arkiv för studentarbeten.

Bilaga 2. Rekryteringsbrev

Intervjustudie om livsmedelsfusk

Hej!

Med bakgrund av det regeringsuppdrag som löper under 2020-2025 ska Livsmedelsverket förstärka sitt arbete mot livsmedelsfusk. I samband med detta kom de ut med en rapport där de bland annat tar upp att det kan finnas utmaningar för kommunala kontrollmyndigheter i att jobba med detta.

Som en del av mitt examensarbete vill jag undersöka vilka utmaningar och möjligheter som finns för att bedriva livsmedelskontroll med fokus på att upptäcka fusk. Detta har jag tänkt göra genom att intervjua livsmedelsinspektörer digitalt via Zoom. Intervjuerna beräknas ta ca. 30 minuter.

Nu söker jag alltså inspektörer som skulle vilja delta i en intervju för att dela sina erfarenheter och tankar kring ämnet. Examensarbetet gör jag inom ramarna för utbildningen magisterprogrammet i livsmedelstillsyn vid Sveriges lantbruksuniversitet i Uppsala.

Återkom gärna vid intresse för att delta eller vid frågor.

Vänliga hälsningar

Mikaela Leukhardt

mailadress: midt0005@stud.slu.se

Bilaga 3. Intervjuguide

Inledande frågor

- Vill du börja med att presentera dig?
- Hur länge har du jobbat som livsmedelsinspektör?
- Hur länge har du varit på din nuvarande arbetsplats?
- Ungefär i vilken utsträckning skulle du säga att det idag bedrivs kontroll av livsmedelsfusk på myndigheten du arbetar på?

Resurser

- Vilka resurser skulle myndigheten du arbetar på behöva för att kunna bedriva en effektiv fuskkontroll?
- Vilka resurser anser du är viktigt när det kommer till att bedriva en effektiv fuskkontroll?
- Vad tror du att kontrollmyndigheter i andra kommuner behöver för att kunna bedriva en effektiv fuskkontroll? Alltså kommuner som inte arbetar med detta i någon större utsträckning.
- Sulle du säga att det finns resurser för att bedriva spaningsarbete på verksamheter?
- Finns det resurser för att bedriva spaningsarbete på nätet?

Stöd till inspektören

- Om du skulle ha ett ärende med misstänkt livsmedelsfusk, har du möjlighet att få stöd av andra kollegor på din arbetsplats?
- Om du skulle ha ett ärende med misstänkt livsmedelsfusk, har du möjlighet att få stöd av inspektörer i andra kommuner?

Samverkan med andra myndigheter

- Har du möjlighet att få stöd av andra myndigheter när det kommer till ärenden med misstänkt livsmedelsfusk?
- Vilka andra myndigheter?
- Hur skulle du säga att samarbetet med andra myndigheter fungerar?
- Vad skulle du säga fungerar bra i samarbetet med andra myndigheter?
- Har du stött på utmaningar i samarbetet med andra myndigheter?

Förbereda och genomföra kontroll av fusk

- Hur skulle du förbereda/hur förbereder du dig inför kontroll av misstänkt matfusk?
- Skiljer sig förberedelserna mot de som görs inför en kontroll med ett hygienperspektiv?

Inkomna tips på matfusk

- Händer det att allmänheten tipsar er om matfusk?
- Vad tror du behövs för att allmänheten ska tipsa?
- Hur hanteras tipsen?
- Finns det utmaningar i att hålla sig objektiv kopplat till att utföra kontroller efter inkomna tips?
- Hur hanterar man utmaningen att vara objektiv?

Oregistrerade verksamheter

- Finns det utrymme i kontrollplanen för att arbeta med att hitta oregistrerade verksamheter?
- Anser du att det finns nackdelar med att det är den kommunala kontrollmyndighetens uppgift att arbeta med sådan typ av kontroll?
- Tycker du att det finns några fördelar?
- Finns det ett samarbete med andra kommuner eller myndigheter för att upptäcka oregistrerade verksamheter?

Åtgärder

- Hur kan man tänka kring vilken åtgärd som är proportionerlig när det kommer till livsmedelsfusk?
- Vilken typ av åtgärder skulle du säga ger bäst resultat?
- Finns det något som kan hindra inspektören att göra en åtalsanmälan vid misstänkt fuskbrott trots att man vet att det ska göras?

Värna den professionella integriteten

- Vilka svårigheter kan inspektören stöta på vid arbetet med att upptäcka livsmedelsfusk när det kommer till otillbörlig påverkan?
- Hur kan man göra för att mentalt förbereda sig på sådana situationer?

Kommunikation

- Hur kan man göra för att skapa en god kommunikation/dialog med verksamhetsutövaren när man behöver ställa kritiska frågor?

Hot och våld

- Finns det rutiner som möjliggör att vara två inspektörer vid kontroller där risken för hot och våld är förhöjd?
- Hur behöver man göra för att förbereda sig mentalt på dessa situationer?

Avslutningsvis

- Finns det något du skulle vilja tillägga?

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

- <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.